

Ішук М.С.,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**
доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська Політехніка», м. Житомир

МІЖНАРОДНІ ЗУСИЛЛЯ З НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІРАНСЬКОЇ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ

Нерозповсюдження ядерної зброї є однією із ключових проблем у сфері міжнародної безпеки, а ядерна програма Ірану - один із найгостріших та найконтroversійніших її аспектів. Починаючи з кінця ХХ ст., питання стосовно реальних намірів Ірану у розвитку ядерних технологій стало предметом широких дебатів, дипломатичних зусиль та численних рішень міжнародних організацій. Світова спільнота прагне визначити баланс між правом держави на розвиток мирної ядерної енергетики та ризиком створення потенційної ядерної зброї. Це може дестабілізувати ситуацію в усьому регіоні Близького Сходу.

Першим фундаментальним правовим механізмом стала участь Ірану в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (далі – ДНЯЗ), який набрав чинності 1970 р. ДНЯЗ надає країнам-учасникам право розвивати мирну ядерну енергетику, але забороняє заснування ядерної зброї та передбачає міжнародний контроль. Другим важливим інструментом став контроль із боку Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ) - через механізм так званих «safeguards», який передбачає інспекції, верифікацію підприємств і виробничих потужностей, а також регулярне звітування з боку Ірану [2].

Коли в середині 2000-х рр. МАГАТЕ висловив застереження стосовно невизначеності ядерної діяльності Ірану, влада країни не зупинила збагачення урану. У відповідь Рада Безпеки ООН (далі – РБ ООН) ухвалила низку резолюцій. Насамперед Резолюцію 1737 (2006 р.), що забороняла Ірану збагачувати уран і накладала ембарго на поставки ядерних матеріалів та обладнання, а також заморожувала активи компаній і осіб, які пов'язані із ядерною програмою [1, с. 86].

Згодом були прийняті додаткові резолюції. Наприклад, Резолюція 1747 (2007 р.), яка розширила заборони на поставку озброєнь і конфіскацію активів; а також Резолюція 1929 (2010 р.) з новим пакетом санкцій, заборонами на торгівлю важкими озброєннями, а також контроль за балістичними ракетами, які могли б бути носіями ядерної боеголовки.

Водночас дипломатичні зусилля сприяли тому, що у 2015 р., коли Іран і група великих держав (P5+1) погодили Спільний всеосяжний план дій (далі – JCPOA). Ця угода обмежила ядерну діяльність Ірану, знизила рівень збагачення урану, запровадила суворий режим інспекцій МАГАТЕ та надала гарантії мирного характеру програми. Згодом, після ухвалення РБ ООН, була прийнята Резолюція 2231 (2015 р.), яка офіційно санкціонувала JCPOA й частково зняла санкції за умови дотримання Тегераном зобов'язань.

Однак після виходу деяких країн із цієї угоди, включно зі США, та поновлення підозр про приховану активність, міжнародна спільнота знову звернула увагу на ризики. Зокрема у 2025 р. рада директорів МАГАТЕ ухвалила рішення, що Іран порушив свої зобов'язання стосовно «non-proliferation» (невірне пояснення походження слідів урану, які виявлено на невідомих об'єктах). Воно стало одним з найзначніших за останні два десятиліття та засвідчило серйозність занепокоєнь міжнародної спільноти [3].

Правові, технічні, дипломатичні та санкційні міжнародні зусилля мають кілька важливих цілей: гарантувати, щоб ядерна програма Ірану залишалася виключно цивільною; забезпечити прозорість і незалежний контроль; стримати можливість створення ядерної зброї й запобігти ескалації на Близькому Сході; а також дати світовій спільноті інструменти реагування, якщо Іран порушує зобов'язання.

Попри ці заходи, ситуація залишається нестабільною і непередбачуваною. З одного боку – юридичні договори та механізми контролю; з іншого – геополітичний тиск, інтереси великих держав, занепокоєння Ірану щодо власної безпеки та суверенітету. Саме тому міжнародна спільнота продовжує моніторинг ядерної діяльності Тегерану, дипломати наполягають на нових угодах, а інспектори МАГАТЕ залишаються ключовими для підтримання балансу.

Міжнародні зусилля з нерозповсюдження іранської ядерної програми демонструють, наскільки складним і багатовимірним є питання ядерної безпеки у сучасному світі. Протягом десятиліть світова спільнота застосовувала різні механізми – від правових інструментів і системи гарантій МАГАТЕ до санкцій РБ ООН та масштабної дипломатії, що втілилася у спільному всеосяжному плані дій. Однак, ситуація залишається динамічною. Зміни у зовнішньополітичних позиціях держав, регіональні конфлікти та внутрішні політичні процеси в Ірані постійно впливають на ефективність міжнародного контролю. Це свідчить про те, що нерозповсюдження ядерних технологій та потенціалу Ірану – не одноразова дія, а тривалий процес, який потребує постійної координації, довіри та готовності до переговорів.

Отже, успіх міжнародних зусиль у стримуванні розвитку ядерної програми Ірану залежить від двох ключових факторів: зобов'язання Ірану дотримуватися взятих на себе міжнародних вимог і здатності світових держав діяти узгоджено, не допускаючи політичної фрагментації. Лише за таких умов можна підтримувати глобальну ядерну безпеку, запобігати ескалації на Близькому Сході та забезпечувати стабільність у міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Окладна М. Г., Зал Д. О. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї в аспекті сучасних проблем міжнародних відносин. *Право та інновації*. 2020. № 4(32). С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-4\(32\)-13](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-4(32)-13).
2. NPT Safeguards Agreement with the Islamic Republic of Iran, 1746th session. 24.11.2024. IAEA. URL: <https://surl.lu/comwxk>.
3. Kerr, Paul K. Iran's Nuclear Program: Tehran's Compliance with International Obligations. Congress.gov. R40094 08.07.2025 URL: <https://surl.li/vqnjku>.